

Dr. Jože Dežman, poznati je istraživač jugokomunističkih zločina u Sloveniji

ISTINA I SUĆUT – PUT U MIRNIJU BUDUĆNOST

Sa suradnicima je razotkrio strašnu istinu o Hudoj jami

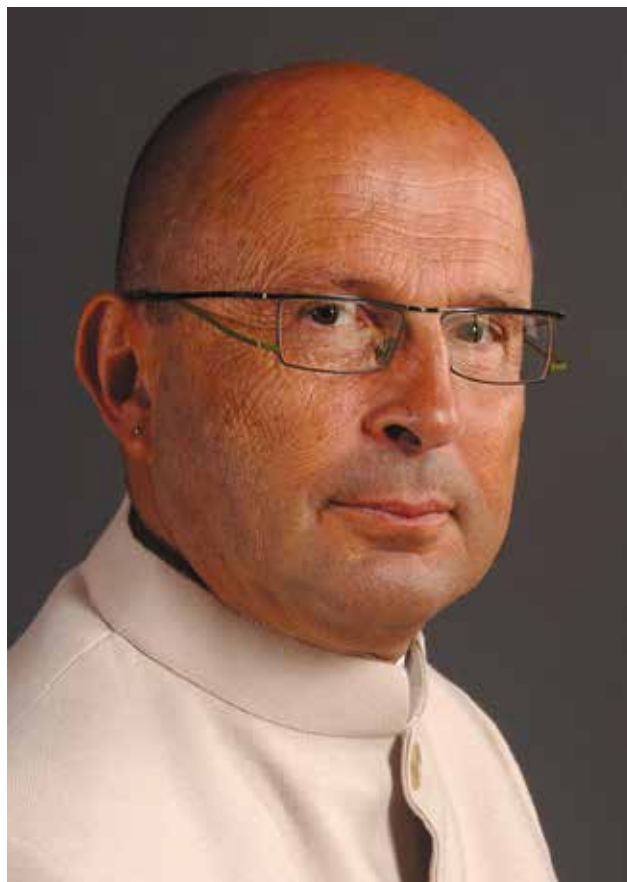
► Razgovarao: Marin Jurković

Dr. Jože Dežman, r. 26. rujna 1955., diplomirani je povjesničar i filozof, muzejski savjetnik u Gorenjskom muzeju Kranj. Povijest, antropologija i muzeologija područja su njegova znanstvenoga zanimanja. Objavio je oko 800 samostalnih publikacija, stručnih i publicističkih radova te radijskih emisija s različitih područja: povijest, antropologija, muzeologija, domoznanstvo, politika itd. Uredio je više zbornika i vodio više od desetak izložbenih projekata, imao predavanja u Sloveniji i u inozemstvu. S posebnom zauzetošću istražuje posljedice diskriminacijske podjele ljudi u titoizmu i procese tranzicijske pravедnosti. Suurednik je emisije »Moja zgodba« na Radiju Ognjišče od 2005. Također od 2005. vodi Komisiju pri slovenskoj Vladi za rješavanje pitanja prikrivenih grobišta te je član Komisije za izvršenje Zakona o popravi krivica (...o ispravljanju nepravde). U razdoblju 2005. – 2010. bio je ravnatelj Muzeja novejše zgodovine Slovenije, a 2012. – 2013. ravnatelj Arhiva Republike Slovenije.

Kako se odvijalo istraživanje prikrivenih stratišta i grobišta u Sloveniji?

Suočavanje s tabuiziranim zločinima titoizma i njegovim žrtvama duboko je označilo procese demokratizacije i osamostaljivanja Slovenije. Nastojanjima političke emigracije nakon Drugoga svjetskog rata, intervju Edvarda Kocbeka u reviji *Zaliv* sedamdesetih godina i pomirbenoj inicijativi Spomenke Hribar osamdesetih godina, suočavanje s totalitarnim zločinačkim nasljeđem titoizma bilo je stalno prisutno pitanje na kojemu se slovenska javnost određivala prema osnovnim vrijednostima: pravna država, ljudska prava, demokracija, pomirenje.

U prvom razdoblju nacionalnog osamostaljivanja i demokratizacije veća je pozornost bila posvećivana pomirbenim događanjima (poglavito sv. misa Pod Krenom 1990.) i postavljanju spomenika (Tezno, Pod Krenom, Teharje, spomen ploče u župama s imenima oko 14.000 žrtava). Brojna temeljna sadržajna, pravna, etička, politička i druga pitanja otvorila je Pučnikova parlamentarna komisija početkom devedesetih. Potpisani su bili međudržavni sporazumi s Italijom i Njemačkom. Listopada

1999. slovenski je parlament prihvatio zaključak da se napravi popis prikrivenih stratišta i grobišta tako da bi se najznačajnija među njima proglasili spomenicima državnoga značaja.

Nakon otkrića kakve su se strahote događale u Teznom i Slovenskoj Bistrici, slovenska je Vlada pod predsjedanjem dr. Janeza Drnovškega krajem 2001. prihvatila posebnu deklaraciju koja je u preambuli ocijenila opseg zločina, značaj kritičkog suočavanja s njim i obvezala strukturu vlasti da se takva područja uredi.

Počelo je također topografsko istraživanje žrtava pod vodstvom dr. Mitje Ferenca. Oživljeno je bilo i kriminalističko istraživanje, tzv. akcija »Sprava«, pod vodstvom Pavla Jamnika.

Godine 2003. bio je prihvaćen zakon o vojnim grobištima koji je također obvezivao na uređivanja prikrivenih stratišta i grobišta. Taj je čin duboko razdijelio politiku i javno mnijenje.

Slovenski parlament je 2004. prihvatio odluku o daljnjim istraživanjima i uređivanju prikrivenih stratišta i grobišta. Rezultati topografskih istraživanja bili su iznenađujući. Pokazali su svu nevjerojatnost tragedije i veličinu bremena. Do 2005. registrirano je više od 400 lokaliteta.

Kada je 2005. bila imenovana nova Komisija Vlade Slovenije za rješavanje prikrivenih grobišta, tada smo zauzeli temeljni stav da treba nastaviti već započete projekte i postavljene standarde koji su međunarodno priznati u suočavanju s tabuiziranim zločinima, odnosno zločinima koji ne zastarijevaju. Nastavljeno je s topografskom registracijom i istraživanjem lokaliteta. Bilo je obuhvaćeno već više od 600 lokacija. Na njima je vjerojatno bilo više od 100.000 ubijenih. Od toga broja više od 15.000 bili su iz Slovenije (1% pučanstva), najviše Hrvata, zatim tu su njemački zarobljenici, Srbi, Crnogorci i drugi. Do 2009. uspostavili smo sustav rada s topografijom, arheološkim sondiranjima, iskopom i identifikiranjem žrtava. Poseban su odjek imali iskopi i sondiranja u bezdanu kod Konfina I. i protutenkovskom rovu na Teznom, na Arehu na Pohorju, a 3. ožujka 2009. našli smo se pred mumificiranim žrtvama u rovu sv. Barbara u Hudoj jami.

Komisija je svoj rad predstavila u tri zbornika (drugi je zbornik objavljen u hrvatskom prijevodu) i također na međunarodnoj razini (spomenimo Europsku konferenciju u Haagu i savjetovanje o zločinima totalitarnih režima u Bruxellesu).

Poglavito smo se borili za to da se radovi ne prekinu, što je pod lijevim vladama težak posao.

Suočavanje s prikrivenom istinom o jugokomunističkim zločinima ni u Sloveniji nije išlo niti ide jednostavno. Poglavito se tomu opiru lijeve snage.

Što se događa s posmrtnim ostatcima u rovu sv. Barbare u Hudoj jami i što s uređenjem spomenika?

Rov sv. Barbare u Hudoj jami i njegove žrtve samo potvrđuju značenje takvih istraživanja. Ako zločinci lažu, a arhivi su uništeni, tada je svjedočanstvo ekshumiranih žrtava prvorazrednog značaja. Mrtvi prisiljavaju žive da progovore. I taj dijalog, nakon

otkrića u rovu sv. Barbare, otkrio je puno toga. Npr. dr. Danilo Türk, tadašnji slovenski predsjednik, nestao je s političke pozornice kada je to otkriće označio kao »drugorazrednu temu«. Zatim, kad su u Ljubljani, kao reakciju na otkriće u rovu sv. Barbare, jednu ulicu nazvali imenom Josipa Broza, Ustavni je sud 2011. zabranio takav naziv ulice.

Posmrtni ostatci oko 780 već iskopanih žrtava sakupljeni su u plastične kutije, a tamo je, vjerojatno, još 2.500 neiskopanih žrtava – to uznemiruje ljude. Stoga pojedinci prosvjeduju.

Spominjemo također izjavu Društva slovenskih pisaca i predsjedništva Slovenske akademije znanosti i umjetnosti. Komisija ustrajava na tome da se započnu postupci za uređenje rova sv. Barbare kao spomenika državnoga značaja (iskop svih žrtava, određivanje ukopnog mjesta izvan rudarske jame, priprava prostornoga plana, uređenje vlasničkih odnosa, otvaranje za javnost, itd.). Ljetos su zaštitili jarak tako da ne može doći do taloženja zemlje na posmrtnu ostatke, a posmrtni ostatci ekshumiranih bit će smješteni u male mrtvačke sanduke. *Eppur si muove.*

Ovo složeno pitanje svakako zahtijeva i otvaranje pitanja kako osobne, tako i zapovjedne odgovornosti. Kako ga definirati?

Jugoslavenski staljinisti nose punu odgovornost za tu industriju smrti. Kako za vrijeme rata, tako i nakon njega. Glavnu odgovornost nosi Tito, zatim republička vodstva. U Sloveniji su to ponajprije Edvard Kardelj i Boris Kidrič. Zapovjedna odgovornost, naravno, spušta se još niže, poglavito na Oznu koja je selekcionirala i pripravljala ubojstva te na Knoj koji ih je izvršavao.

Broj crkvenih hijerarhijskih mučenika u Sloveniji stradalih u doba komunizma iznosi više od 220, u Hrvata ih je stradalo oko 580. Istodobno, u Poljskoj je u vrijeme komunizma stradalo 187 svećenika, u Albaniji 67, u Češkoj 20, Slovačkoj 14, Mađarskoj 10. Zanimljivo je da pravni sljedbenici KPJ u Sloveniji i Hrvatskoj tvrde da je u nekadašnjoj Jugoslaviji na vlasti bio nekakav »socijalizam s ljudskim licem«. Međutim, brojke to jednostavno demantiraju. Na koji način to tumačite?

Mostec kod Brežica, sondiranje 2010.

(autor: Marko Štrovs)

Prizor iz rova sv. Barbara u Hudoj jami
(autor: Pavel Jamnik)

Tamara Griesser Pečar je vodeći istraživač progona Crkve u Sloveniji. Ona naglašava da je Katolička Crkva bila pod udarom svih triju totalitarnih režima. Od 1940. do 1962. zbog nasilja su život izgubila 122 slovenska svećenika, 68 bogoslova i 42 redovnička brata, dakle, ukupno njih 232. Zbog nacističkoga nasilja ukupno je umrlo 25 svećenika, redovnika i bogoslova, zbog ustaškoga nasilja 8, četničkoga 3, talijanskoga 1 i komunističkoga 177, a 18-ero zbog ratnih okolnosti. Nakon rata su pritvorili i osudili stotine svećenika. Broj progonjenih laika neizmjereno je veći. Vjernici su do kraja trajanja režima bili diskriminirani, segregirani i stigmatizirani te sprječavani u slobodnom ljudskom razvoju i zakinuti u temeljnim ljudskim pravima. Te činjenice tek treba istražiti. One svjedoče u kojoj je mjeri proklamirano »bratstvo i jedinstvo« bilo nadomještanje komunističkim aparthejdom.

Europska unija u nekoliko je rezolucija zahtijevala od bivših komunističkih društava raščišćavanje s ostacima totalitarnog sustava. U Hrvatskoj i BiH, izuzev parlamentarnih deklaracija, nema značajnijih pomaka glede toga. Kakvo je stanje u Sloveniji?

Ljevičarska politika u Sloveniji također ne osuđuje komunizam. Študijski centar za narodno spravo najviše radi na uvođenju europskih smjernica. Djelatno sudjeluje pri oblikovanju europske platforme sjećanja i savjesti koja je nastala na podlozi Praške deklaracije o europskoj svijesti i komunizmu. Sadržajno ishodište platforme proizlazi iz činjenice da su brojne europske države doživjele nasilje totalitarnih sustava te kršenja temeljnih ljudskih prava i sloboda u 20. stoljeću; doživljene grozote

treba posvijestiti i vrjednovati ih kao dio zajedničke europske povijesti. To povijesno iskustvo treba uporabiti u odgojnom procesu, i to kao sredstvo za isticanje značaja temeljnih ljudskih prava i sloboda te vladavine prava i drugih vrijednosti na kojima se temelji Europska unija. Temeljno ishodište je u shvaćanju da svim totalitarnim režimima treba pristupati s jednakim mjerilima.

Slovinci su, kao i Hrvati, u Drugom svjetskom ratu bili na dvjema suprotnim i nepomirljivim stranama. Ljudski je i kršćanski težiti pomirbi. Međutim, je li pomirba bez prethodna utvrđivanja istine uopće moguća? Kroz ovu temu nameće se i pitanje lustracije. Smatrate li to izvedivim procesom?

Pomirbeni mir je samo na groblju. Među živim ljudima pomirenje je dinamičan, dijaloški prijeloman proces ispitivanja, istraživanja, suočavanja, promjene, zadovoljštine, kajanja, opraštanja. Kao takav, u prvom je redu to osoban i dugoročan proces. Istina je, to je proces koji daje više svjetlosti, koji lustrira sam po sebi. I povijesni sud je takav kao Božji mlin. Piše se i melje. Dakako, ni proces pomirenja, ni proces otkrivanja istine i krivice ne će se pokrenuti ako u njima ne budemo djelatno sudjelovali.

Društvo mnogo očekuje od Vas, zbog svega onoga što ste do sada pokazali da ste voljni i sposobni učiniti. Što trenutno poduzimate.

Izašla je moja knjiga *Ni bilo labko – a smo stali in obstali*, koja poglavito govori o sudbinama ljudi koji su bili žrtve staljinističkih godina titoizma nakon Drugoga svjetskog rata. Govori o traumi koju je za sobom ostavio komunistički teror i njezinim dugoročnim posljedicama. Ponajprije govori još o tome kako su se ljudi suprotstavljali nepravdama titoizma i nadilazili njihove posljedice. Podnaslov je: *Titoizem – poraz nasilja*.

Drago mi je da smo među različitim pothvatima inicijativom *Resnica in sočutje (Istina i sućut)* pokrenuli različita događanja: od okruglih stolova do slikarskih izložbi, od inicijative *Vse posvojitev – čuvari istine do golubova mira*, od retrospektive slovenskih filmova do svečanog koncerta... Nadamo se da ćemo ove godine pripraviti nacrt za sljedećih pet godina.

Vodim ustanovu Memores koja poglavito pomaže rodbini prigodom iskopa i pokopa još nepokopanih pokojnika te potiče daljnja istraživanja i dijalog.

Poglavito me raduje život u miru. Mir i kad nije najbolji, bolji je od svakoga rata i revolucije. ✍

Lustracija je osoban i dugoročan proces. I te kako je potreban, unosi više svjetlosti, suočava nas s prošlošću, traži kajanje i oprost.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, VIII., 2 (15),
Široki Brijeg, 2015. , srpanj – prosinac, 2015.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Zaključenje broja: 25. lipnja

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki
Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...
(s naznakom za Vicepostulaturu i za što):
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna
Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Pred nama je 15. broj ovoga našega glasila. Zacijelo razlog za malo slavije, ali ostavit ćemo to za neku drugu priliku. Sada nam je zauzeto raditi da se istina o prošlim vremenima konačno probije u našu javnost.

Mislimo da je to razumljivo samo po sebi? Ma nije! Čak ni tamo gdje smo nazgled mi sami sa sobom. Umjesto zanosa da se sve to istraži, događa se da se odmahuje rukom i kaže kako još nije sazrijelo vrijeme. A kada bi to bajno vrijeme trebalo sazrijeti? Takvi na to ne odgovaraju. No, mi možemo dotičnima reći da na taj način oni ponovo ubijaju već ubijene žrtve. Zvuči oporo i para uši, ali je istina. Treba se zaista nad svime time zamisliti.

Krivci smo ako dopustimo da jugokomunistička istina bude jedina istina koja će progovarati o našim pobijenima. Ne treba to biti ni neka naša istina. Neka to bude istina koja će odgovarati onomu što se zaista dogodilo. Tek tada će se određeni vjerojatno pokajati, oni koji nisu oprostili, to će vjerojatno također učiniti. Jugokomunistička suza nije nimalo vrjednija od suze njihovih žrtava.

U slučaju pobijenih hercegovačkih franjevača istina izgleda i ovako. Fra Leo Petrović, provincijal, štitio je u Mostaru obitelji jugokomunističkih pristaša i njihovih simpatizera, štitio je Židove i Srbe. Imamo svjedočanstva o tome i objavit ćemo ih u nekom od sljedećih brojeva *Stopama pobijenih*. Unatoč tomu, i mnogočemu sličnom, jugokomunisti su

ga ubili i do dana današnjega proglašuju ga fašistom. Smeta im i mrtav jer je volio svoj narod, svoju vjeru i sve druge narode. Dobro je to shvatio Europski parlament pa je komunizam proglasio totalitarnom ideologijom, jednako kao i nacionalsocijalizam i fašizam.

Živjeti nam je od istine koja oslobađa. Shvaća to i Hrvatski narodni sabor (HNS) BiH pa je još više podupro Odjel za Drugi svjetski i Domovinski rat. A on predstavlja koordinaciju dosad devet ustrojenih povjerenstava po općinama koja se trude iznijeti na svjetlo dana pravu istinu o Drugom svjetskom ratu i poraću. Još je mnogo ljudskih kostiju razasutih kojekuda po našoj domovini. I kao ljudi i kao kršćani trebamo ih dostojno pokopati i čuvati spomen na njih.

Mi ovdje na Širokom Brijegu, i drugdje, nastojimo obilježiti i spriječiti propadanje mjesta na kojima su ubijena naša franjevačka braća. Trenutno smo se malo više usredotočili na ratno sklonište, o čemu možete čitati u ovome broju. Hvala svima koji nam u tome pomažu na različite načine. Jedan je od njih da nam se daruje i klesani kamen, što također navodimo, a pritom kažu da im je to čast. Svjesni su, dakle, što se i zbog čega dogodilo.

Razmišljajmo pravilno, molimo se i onda će sve biti drukčije. Do sljedećeg broja neka vam je

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o znakovima	43
Povijesne okolnosti	22	Odjek u umjetnosti	44
Povjerenstva	25	Nagradni natječaj	45
Stratišta	26	Utamničeni	49
Pobijeni	30	Podsjetnik	51
Glas o mučeništvu	37	Razgovor	57